

Archiwa wobec nowoczesności

BERNADETA WILK

Zbiory archiwalne i rękopiśmienne przechowywane w bibliotekach naukowych i muzeach to wyjątkowo cenny element dziedzictwa narodowego, którego ochrona jest powinnością każdego pokolenia i każdej instytucji powołanej do przechowywania zasobów kultury. Digitalizacja dokumentów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych jest jednym ze sposobów zabezpieczenia dóbr kultury i nauki i ma szczególne znaczenie w przypadku obiektów zagrożonych bezpowrotnym zniszczeniem.

Ale jest też drugi powód: umożliwienie użytkownikom jak najszerszego dostępu do zasobów całości polskiego dziedzictwa narodowego poprzez tworzenie osiągalnych przez internet baz danych zasobów archiwów, bibliotek, muzeów, archiwów audiowizualnych oraz repozytoriów cyfrowych.

Zorganizowana przez Archiwum Nauki PAN i PAU, Komisję Historii Nauki PAU i krakowski Oddział Stowarzyszenia Archiwistów Polskich dnia 16 listopada 2007 roku konferencja pt. **Archiwa dla nauki. Dlaczego nauce potrzebne są archiwa naukowe?** pokazała wartość i potrzebę zachowania archiwaliów powstających w wyniku prac badawczych i znajdujących się w spuściznach polskich uczonych. Prezentowane wówczas wystąpienia uświadomiły zgromadzonym nie tylko ogromne znaczenie wszelkich materiałów archiwalnych wytwarzanych i gromadzonych przez uczonych w trakcie procesów badawczych, ale także postawiły środowisko archiwistów, bibliotekarzy i muzealników przed nowym wyzwaniem XXI wieku – digitalizacją. Konieczność zachowywania źródeł do historii nauki i kultury zobowiązuje nas do gromadzenia, opracowywania i udostępniania tych materiałów, a to może być osiągnięte tylko dzięki współpracy specjalistów danej dziedziny wiedzy, historyków i archiwistów. Nie może też zabraknąć współpracy z bibliotekami naukowymi i muzeami, gdyż warsztat uczonego to archiwalia, przyrządy i instrumenty naukowe oraz specjalistyczny księgozbiór.

Po trzech latach, 3 grudnia 2010 roku Archiwum Nauki PAN i PAU i Komisja Historii Nauki PAU zorganizowały konferencję pt. **Archiwa, biblioteki, muzea wobec nowych wyzwań w dobie digitalizacji**. W dobie szybko postępującej digitalizacji i informatyzacji wszelkich przejawów życia społecznego rodzą się nowe problemy. Do archiwów, bibliotek i muzeów trafiają archiwalia wytworzone w nowej postaci. Biorąc pod uwagę dotychczasowe sposoby opracowywania, w trakcie konferencji poszukiwano odpowiedzi na pytania: jak radzić sobie z dokumentacją tworzoną na nowoczesnych nośnikach elektronicznych i jak wykorzystywać technologie cyfrowe do opracowania i zabezpieczania zasobu.

W centrum zainteresowania dyskutantów były m.in. problemy prawne związane z digitalizacją i udostępnianiem zdigitalizowanych materiałów. Poruszona została kwestia wykorzystania nowych rozwiązań informatycznych i możliwości ich zastosowania w zakresie zabezpieczenia zasobu, a także umożliwienia łatwiejszego dostępu dla zainteresowanych badaczy.

W czasie II konferencji w cyklu *Archiwa, biblioteki, muzea w dobie digitalizacji*, tym razem pt. **Zarządzanie procesem digitalizacji oraz prawne aspekty udostępniania kopii cyfrowych**, zorganizowanej 24 października br. przez Archiwum Nauki PAN i PAU i Komisję Historii Nauki PAU, podjęto nadal aktualną tematykę, jaką są rozwiązania metodyczne przydatne w zarządzaniu procesem digitalizacji (zwłaszcza spuścizn uczonych) i udostępnianiu zdigitalizowanych materiałów (prawo własności, prawo autorskie).

Fot. Bogdan Zimowski

Uczestnicy konferencji w Dużej Auli Polskiej Akademii Umiejętności

W trakcie konferencji poszukiwano dróg, które prowadziłyby do poprawy przygotowania archiwów, bibliotek i muzeów do wykorzystania technologii cyfrowych, służących do opracowania i zabezpieczania zasobu, zarządzania procesem digitalizacji archiwaliów od momentu selekcji materiału i skanowania, po zabezpieczanie i przechowywanie kopii zabezpieczających, tworzenie kopii użytkowych i udostępnianie oraz popularyzację w internecie. Wymiana doświadczeń archiwistów, bibliotekarzy i muzealników, zajmujących się szczególnie spuściznami uczonych, wypracowanie i stosowanie jednolitych standardów technicznych umożliwi bowiem współpracę krajową i międzynarodową, zapewni trwałość przechowywanych obiektów cyfrowych i ułatwi ich konwersję do nowych technologii. Mówiąc krótko – jedność w różnorodności, różnorodność w jedności.

Zespół ds. Digitalizacji przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, opracował **Program digitalizacji dóbr kultury oraz gromadzenia, przechowywania i udostępniania obiektów cyfrowych w Polsce 2009–2020**. Zgodnie z programem MKiDN powołano w 2009 roku cztery Centra Kompetencji ds. Digitalizacji, którymi są: Narodowe Archiwum Cyfrowe, Narodowy Instytut Audiowizualny, Biblioteka Narodowa oraz Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków. Najważniejsze zadania przewidziane dla Centrów Kompetencji to wdrażanie zmian technologicznych dotyczących digitalizacji i przechowywania danych cyfrowych, koordynacja w zakresie gromadzenia i przechowywania zasobów cyfrowych, edukacja kadr instytucji kultury prowadzących digitalizację, udostępnianie materiałów zdigitalizowanych oraz promocja zasobów cyfrowych.

Kraków – warto wiedzieć

Organizatorzy życzyli sobie, aby owocem konferencji **Zarządzanie procesem digitalizacji oraz prawne aspekty udostępniania kopii cyfrowych** było, jeżeli nie rozwiązanie, to skonkretyzowanie problemów i podjęcie działań mających na celu ich sukcesywne rozstrzygnięcie. W XXI wieku to przecież nie tylko tradycyjne archiwalia, ale obiekty cyfrowe wraz z nowoczesnymi systemami informatycznymi, będą stanowiły warsztat naukowy badaczy i uczonych.

Fot. Bogdan Zimowski

Przewodniczący pierwszej części obrad konferencji dr hab. Zdzisław Pietrzyk prof. UJ, dyrektor BJ

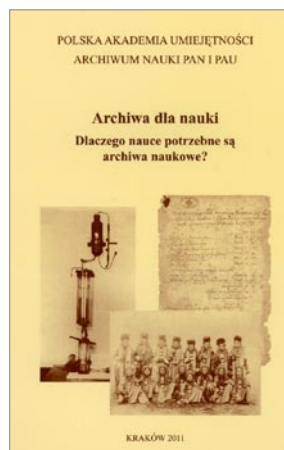
Referat **Z problematyki prawa autorskiego w działalności archiwalnej, bibliotecznej i muzealnej** przedstawiła Sybilla Stanisławska-Kloc z Instytutu Prawa Własności Intelektualnej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wskazała m.in. na kilka spraw jeszcze nierozstrzygniętych jednoznacznie, np. kwestię utworów osieroconych, czyli wszelkich dzieł chronionych prawami autorskimi, dla których nie można lub bardzo trudno zidentyfikować i odnaleźć dysponenta praw autorskich. Oznacza to niemożność uzyskania koniecznych zezwoleń na jakiekolwiek wykorzystanie dzieła, wykraczające poza dozwolone prawem krajowym wyjątki i ograniczenia.

Kolejne referaty przedstawili pracownicy archiwów państwowych. Wojciech Woźniak z Narodowego Archiwum Cyfrowego w prezentacji **Od skanu do strony internetowej – proces digitalizacji i publikacji kopii cyfrowych materiałów archiwalnych w Narodowym Archiwum Cyfrowym** przedstawił różne aspekty działań podejmowanych przez to archiwum. Narodowe Archiwum Cyfrowe, realizując swoje zadania, prowadzi planową digitalizację: zasobów własnych, mikrofilmów z zasobów archiwów państwowych, a także oryginalnych materiałów archiwalnych. Digitalizacja wszelkich materiałów obejmuje następujące etapy: przygotowanie materiałów, skanowanie, kontrolę, zabezpieczenie w repozytorium, opis i publikację w serwisie www.audiovis.nac.gov.pl. Skanowanie materiałów i mikrofilmów z innych archiwów ma charakter masowy ze względu na możliwości techniczne, pozwalające na bardzo szybkie wykonywanie tego rodzaju kopii cyfrowych i prezentację w serwisie www.szukajwarchiwach.pl.

Grzegorz Dąbrowski w wystąpieniu poświęconym **Procedurze digitalizacji materiałów archiwalnych na przykładzie doświadczeń Archiwum Państwowego w Krakowie** i Jacek M. Seweryn w referacie pt. **System Zarządzania Kopiami Cyfrowymi jako przykład oprogramowania do realizacji zadań w zakresie digitalizacji** (obaj z Archiwum Państwowego w Krakowie) omówili kilkuletnie doświadczenia krakowskiego archiwum w dziedzinie digitalizacji. Archiwum Państwowe w Krakowie zrealizowało projekt budowy Systemu Zarządzania Kopiami Cyfrowymi SZKiC, wykonany przez krakowską spółkę ARANEO, służący do: wspierania procesu digitalizacji materiałów archiwalnych m.in. poprzez automatyzację pracy skanerzystów i osób zajmujących się

kontrolą wykonanych skanów oraz organizacji przechowywania wykonanych cyfrowych kopii zabezpieczających w bardzo długim okresie, udostępnianie wykonanych i przechowywanych kopii zabezpieczających zarówno w sieci internetowej, jak i intranetowej. System jest odpowiedzią na potrzeby Archiwum w zakresie usprawnienia procesu cyfryzacji zasobu oraz zarządzania kopiami cyfrowymi.

Przykład Narodowego Archiwum Cyfrowego i Archiwum Państwowego w Krakowie wskazuje jak ważnym elementem procesu digitalizacji jest właściwa procedura, która wsparta odpowiednim systemem komputerowym, znacząco usprawnia podejmowane w tym zakresie działania. Zarówno Narodowe Archiwum Cyfrowe, jak i Archiwum Państwowe w Krakowie wykonują skany zabezpieczające w formacie TIFF, a kopie użytkowe i wglądówki – w formacie JPEG. Cechy i zalety innego formatu przedstawił Adrian Drabik z Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej w referacie **Problematyka konwersji plików graficznych do formatu DjVu w zestawieniu z innymi formatami w kontekście materiałów różnorodnej treści zbiorów prywatnych**. Autor omówił proces segmentacji w przypadku materiałów różnego rodzaju, wskazał na błędy, których należy unikać, oraz na doskonałą przydatność formatu DjVu przy konwersji masowej. O innym formacie – formacie RAW, zalecanym do digitalizacji obiektów muzealnych zwłaszcza w technice 3D, zwróciła uwagę Anna Kuśmidrowicz-Król z Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zabytków.

Wydawnictwa pokonferencyjne z 2007 i 2010 roku

Wypracowanie dla projektów digitalizacji procedur postępowania i standardów przystających do specyfiki wszystkich instytucji nauki i kultury, nie jest łatwe. Przy tworzeniu strategii digitalizacji i budowy zasobów cyfrowych w Polsce sformułowano kilka kluczowych zasad, m.in.: prowadzenie stałej i systematycznie rozszerzanej działalności digitalizacyjnej w polskich instytucjach kultury, stosowanie międzynarodowych standardów, stały postęp technologiczny, tworzenie oraz udostępnianie zasobów cyfrowych zgodnie z krajowymi oraz międzynarodowymi regulacjami prawnymi, ze szczególnym uwzględnieniem praw własności intelektualnej i zasad ochrony danych osobowych, realizowanie polskich projektów digitalizacyjnych we współpracy z projektami Unii Europejskiej oraz udostępnianie w portalach umożliwiających zintegrowany dostęp do międzynarodowego dziedzictwa kulturowego, takich jak www.apenet.eu czy www.europeana.eu. Z uwagi na stopień skomplikowania i wielopłaszczyznowość procesu uzyskania zbiorów w formacie cyfrowym, realizacja zadania wymaga współpracy specjalistów różnych branż zawodowych.

BERNADETA WILK